

Güzergâh

HUHLA: BULGAR EDEBİYATINDA BÜYÜK YERİ OLAN KÜÇÜK KÖY

Sunum 2

MEZEK: TRAK MEZARI VE ORTAÇAĞ BİZANS KALESİ ARASINDA

Sunumu Hazırlayan: Hüseyin Mevsim

Mezek, ilçe merkezi Svilengrad'ın 7 km güneybatısında, Yunanistan Cumhuriyeti sınırına 2 km mesafede yer alır; deniz seviyesinden 170 m yükseklikte, Doğu Rodoplar'ın eteklerinde konumlu, nüfusu 350 kişi olan küçük bir köy özelliği taşır. Köyün sınırları içinde, Trak mezarı ve Ortaçağ kalesi gibi kültür ve tarih mirasının parçası olan iki eşsiz değer bulunur.

Ortaçağ Bizans Kalesi

Geçmişte sınır koruma fonksiyonu üstlendiği tahmin edilir. Arda ve Meriç nehirleri arasında yer alan bölgenin korunması ve savunması için inşa edildiği düşünülür. Şekli düzensiz dörtgen, ölçüleri 110 / 60 m olup her biri 10 m yükseklikte 9 oval burcuyla dikkat çeker. Kalenin büyük kısmı günümüze ulaşmamıştır; 1900'lü yıllara kadar korunan kale surlarının taş malzemesi daha sonra başka yapıların inşasında kullanılır. Kalenin 11. yüzyıl sonuna doğru inşa edildiği sanılır; bu da Bizans İmparatoru Alexios I Komnenos döneminden kaldığı anlamına gelir. Rodoplar'da en iyi korunmuş savunma yapılarından biri olduğu kabul edilir. Aslında bu kalenin, eski kaynaklarda Nautzikon adıyla geçen kale olduğu öne sürülür. Yaklaşık 7 dekar bir alanı kapsar; ana inşaat malzemesi olarak yontma taş, tuğla ve söndürülmüş kireç kullanıldığı görülür. 14. yüzyıla, Osmanlı hâkimiyetinin başlangıcına kadar faal şekilde kullanıldığı, daha sonra önemini kaybettiği düşünülür. Yapılan kazılarda ortaya çıkarılan ekin depoları, ok uçları, at nalları eskiden kalede canlı bir hayatın sürdürüldüğünü gösterir. Şato rolü üstlendiği veya daimi garnizona ev sahipliği yaptığı yönünde görüşler de belirtilir.

Ortaçağ Kalesi.

Trak Mezarı

Köyün kenarında, ülke çapındaki en görkemli Trak hükümdar mezarlarından biri bulunur. Bu mezar, Balkan Yarımadası'nda ortaya çıkarılan en büyük örnekler arasında yer alır. Bir koridor, iki oda ve daire şeklinde ve kubbeli mezar odasından oluşur. Mezar, 1931 yılında

yerli sakinler tarafından ortaya çıkarılır; iki gün sonra buraya araştırmaya gelen Prof. Dr. Bogdan Filov çok geçmeden arkeolojik kazı çalışmalarını başlatır. Mezarın 2 bin 400 yıllık olduğu sonucuna ulaşılır; altı definden kalıntılar tespit edilir. Mezarın içinde ortaya çıkarılan altın, gümüş, seramik vs. nesnelere günümüzde Sofya ve Haskovo müzelerinde sergilenir. Ziyaretçilere de bunların kopyaları gösterilir. Mezarın içinde sıcaklığın daima 18-19 derece olması; yazın mekânın serin, kışın sıcak olduğunu gösterir.

Trak Mezarı.

Bronz Yaban Domuzu

1900'lü yılların başında, köyün Osmanlı'nın idari sınırları içinde bulunduğu sırada, yerli bir defineci, Maltepe adıyla geçen yerde altın bulma arayışı içinde kazılar yaparken, doğal boyutta bir yaban domuzu heykeli ortaya çıkarır. Derinde değil, toprağın hemen yüzeyinden çıkarılan bronz yaban domuzu 177 kg ağır, 1 m uzun ve 80 cm yüksektir. Defineci, buluntunun içinde başka bir şey olabileceği düşüncesiyle burnunu ve üç bacağı kırar, ancak içeriden bir şey çıkmaz, bütün heykelin bronz olduğu anlaşılır. Hayal kırıklığına uğrayan defineci buluntuyu yeniden toprağa gömer ve uygun zamanda satmayı düşünür. Çok geçmeden "içi altın dolu" bronz yaban domuzu söylentileri Sofya'da eski eser kaçakçılarının kulağına kadar gider, bunlar köye gelerek defineciyi yaban domuzunu vermesi için sıkıştırırlar. Osman Hamdi Bey Maltepe'yi incelemek üzere yardımcısı Theodor Makridi'yi gönderir. Birkaç yıl sonra köy idari olarak Bulgaristan'a geçince yeni kurulan Milli Arkeoloji Müzesi hadiseyi araştırmak üzere Sofya'dan Mezek'e uzmanlar gönderir; sonuçta kırık bacaklar Bulgaristan müzelerinde kalır. Bunun üzerine Osmanlı'ya şu teklif götürülür: Bulgaristan bronz yaban domuzunun kırık bacaklarını İstanbul'a gönderecek, karşılığında da Osmanlı Bulgaristan'a bronz yaban domuzunun bir kopyasını gönderecek. İş bu şekilde çözüme bağlanır; bütünlüğünü sağlayan bronz yaban domuzu heykeli günümüzde de İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde ziyaret edilebilir.

26 Nisan – 12 Mayıs 1932 tarihleri arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin ziyaret eden Bulgar hikâye yazarı ve ressam Çudomir, İstanbul Arkeolojisi Müzesi ziyareti sırasında anılan bronz yaban domuzu heykelini de görür ve Prof. Dr. Bogdan Filov'un anlattıklarını defterine not eder:

Önce Plovdiv Müzesi'ne getirilen tunç yaban domuzu (Maltepe'de bulunmuş, arka ayağı Bulgaristan'da kalmış). (Çudomir, 2009: 200).

Bulgar Bilim İnsanı Prof. Dr. Bogdan Filov'un Hayatı ve Toplumsal Faaliyetleri

Bogdan Filov, 20. yüzyıl Bulgar bilim, sanat ve siyaset tarihinin en tartışmalı kişilikleri arasında yer alır. Trak, Eski Yunan, Roma ve Bizans arkeolojisi alanında dünya ölçeğinde bir uzman kimliği taşımasının yanı sıra, Çar'ın yönetiminde otoriter devletin kurulması için çabalayan bir siyaset insanı olarak İkinci Dünya Savaşı yıllarında aldığı kararlarla ülkesinin tarihsel yazgısı üzerinde rol oynar. 30 yıl boyunca yükselen bir grafikte sürdürdüğü ve adeta imrendiren akademik ve bilim adamı kariyerinden sonra kendisini büyük siyasetin kuşatıcı parıltısına kaptırarak bir anlamda idamla gelen kaçınılmaz sonunu hazırlamış olur. Toplam uzunluğu yaklaşık 30 m'dir, sadece koridorun uzunluğu 20 m civarında ölçülür.

Bogdan Filov, 28 Mart 1883 yılında Stara Zagora (Eski Zağra)'da dünyaya gelir. Dedesi Genko Filov'un 19. yüzyıl ortalarında İstanbul Balkapanı Hanı'nda abacılık yaptığı bilinir. Babası, Yarbay Dimitır Filov (1846–1887) ise dönemin bütün önemli toplumsal ve siyasal olaylarında etkin rol alır. Başarısız bir darbe girişiminden sonra Tuna'dan Romanya'ya geçmek isterken yaralanır ve Ruse'de [Ruşçuk] hayatını kaybeder.

Soylu bir aileden gelen annesinin yanında iki kardeşiyle büyüyen Bogdan Filov'un çocukluğu Eski Zağra, Plovdiv (Filibe), Rusçuk, Odesa ve Karlovo'da geçer. O yıllarda edebiyata yakın ilgi duyan gencin kaleme aldığı romantik hikâyelere dergilerde yer verilir. Bogdan Filov'un parlak eğitim ve akademik kariyeri dikkat çeker: Sofya Birinci Erkek Lisesi'nin Klâsik Bölümü'nü üstün başarıyla tamamlayarak Sofya Üniversitesi Tarih ve Filoloji Fakültesi'nde öğrenim görmeye hak kazanır. Burada bir dönem eğitim gördükten sonra Milli Eğitim Bakanlığı bursuyla Klâsik Filoloji okumak üzere Würzburg'a gider (1901). Klâsik antikiteyi seçkin uzmanların yanında okumak istediğinden Almanca üzerinde yoğunlaşır. Bursun Bulgar Knezi Ferdinand'ın özel talimatıyla sağlandığı tahmin edilir. Ertesi yılın sonbaharında Leipzig'e geçer ve burada iki yıl Latince öğrenir. Sağlık nedeniyle Freiburg'a taşınır ve "Die Legionen der Provinz Moesia von Augustus bis auf Diocletian" (Augustus'tan Diocletianus'a Mısya'da Lejyonerler) konulu doktora tezini savunur (1906).

Bilim doktoru olarak döndüğü Sofya'da önce bir liseye tarih öğretmeni olarak atanır, hemen ardından da Milli Arkeoloji Müzesi'nde görevlendirilir (1906). Bonn, Paris ve Roma'da arkeoloji ve nümizmatik alanında uzmanlık kurslarına katılır (1907–1909). Paris ve Münih müzelerinin düzenini inceler, Alman Arkeoloji Enstitüsü'nde kendini geliştirir ve Sofya Milli Arkeoloji Müzesi'nin ilk Bulgar asıllı müdürü olur (1910). Bilimsel faaliyetleri gittikçe artan Bogdan Filov'un o yıllarda yayınladığı "Arheologicheski paraleli" (Arkeolojik Paralellikler) (1910) günümüzde bile elkitabı olma özelliğini kaybetmemiştir. Ayrıca, Hisar (Diocletianopolis) ve Kabile gibi antik Roma ve Trak yerleşimlerinde başlattığı kazılarda önemli bulgulara ulaşır. İstanbul'da kurulu Rus Arkeoloji Enstitüsü kanalıyla çıktığı üç aylık Yunanistan ve Anadolu gezisinde antik kentleri ziyaret eder (1910). Yine o yıllarda, sözü edilen Enstitü bünyesinde oluşturulması tasarlanan Balkan Arkeoloji Komitesi'nin kuruluş çalışmaları için İstanbul'da bazı toplantılara katılır.

Bilim insanlığını ve idareciliği başarıyla bağdaştıran Bogdan Filov, 1938'de Milli Eğitim Bakanı görevine getirilinceye değin, Milli Arkeoloji Müzesi (1910–1920) ve Arkeoloji Enstitüsü müdürlüğünü, Sofya Üniversitesi'nde öğretim üyeliğini, Sofya Üniversitesi rektörlüğünü ve Bulgar Bilimler Akademisi başkanlığını eksiksiz ve şaşkıncu kıvraklıkla yürütür. Kuşkusuz, bu durum iddialı ve girişken bilim insanının özgüvenini artırır ve aşamayacağı bir engelin olmadığı yanılsamasına kapılmasına neden olur.

Müze bünyesinde milli kültür ve medeniyet hazinesinin günışığına çıkarılması, korunması ve incelenmesi için genç ve hevesli uzmanlardan profesyonel bir ekip oluşturan Bogdan Filov'un, ülkesinde Eski Eserler Yasası'nın (1911) hazırlanmasında emeği geçer, ayrıca Milli Arkeoloji Müzesi'ne bağlı Eski Eserler Şubesi'ni de yönetir (1913). Aynı yıl, Çar Ferdinand'a ithaf ettiği "Sofiyskata tsarkva "Sv. Sofia" (Sofya Ayasofya Kilisesi) başlıklı kitabını yayımlar ve böylece kilise mimarisi alanında da son derece yetkin olduğu ortaya çıkar.

Sofya Üniversitesi'nde arkeoloji dalında doçentliğe atanan (1914) ve yeni açılan Arkeoloji ve Sanat Tarihi kürsüsünde profesörlüğe yükseltilen (1920) Bogdan Filov, 1941'e değin burada öğretim üyeliğini sürdürür. Kuruculuğunu ve uzun yıllar müdürlüğünü yaptığı (1921–1940) Bulgar Arkeoloji Enstitüsü, Bogdan Filov'un tükenmez enerjisini ve üretkenliğini sergilediği başlıca kuruma dönüşür. Nisan 1926'da düzenlenen Uluslararası Suriye ve Filistin Arkeolojisi Kongresi'nde ülkesini temsil eden bilim insanı, yolculuğu sırasında İstanbul'a uğrar ve defterine kısa, ama önemli bir not düşer: "İstanbul tam bir Avrupa kenti izlenimi veriyor. Kimsenin başında fes göremezsiniz. Sokaklarda şık bayanlara ve çok sayıda otomobile rastlarsınız. Grande rue de Pera (İstiklâl Caddesi) sanki Viyana veya Berlin'de bulunuyor."

Filov'un "Les miniatures de la Chronique de Manasses à la Bibliotheque du Vatican" (Vatikan Kütüphanesi'nde Manasiy Kroniği Minyatürleri) (1927), British Museum'un desteğiyle incelediği ve yayımladığı "Miniatiurite na Londonskoto evangelie na tsar İvan Aleksandâr" (Çar İvan Aleksandâr'ın Londra İncili) (1934) başlıklı eserleri bilim çevrelerinde yankı uyandırır. Ayrıca, ilk üç (1923, 1927, 1930) Uluslararası Bizantoloji kongrelerine katılır, dördüncüsünün de Sofya Üniversitesi'nin yeni açılan binasında yapılmasına önyak olur (1934). Bulgar Bilimler Akademisi üyeliği (1929), daha sonra başkanlığı (1937–1944) yapar, Sofya Üniversitesi Rektörü (1931) seçilir, Almanya, İtalya, Fransa, İngiltere, Suriye, Filistin ve Mısır'a düzenlenen bilimsel gezilere katılır.

Bu arada, 26 Nisan –11 Mayıs 1932 tarihleri arası, Paskalya yortusunda, Sofya Üniversitesi Rektörü sıfatıyla 80 Bulgar tarih ve coğrafya öğretmeniyle İstanbul'u, ardından Bursa'yı ve dönüş yolunda da Edirne'yi ziyaret eder. Halkbilimci Evdokia Peteva ile yeni evlenen Bogdan Filov için bu Türkiye Cumhuriyeti gezisi bir anlamda balayına dönüşür. Kafileden önce trenle Sirkeci Garı'na gelen bilim insanı, kendisini karşılayan Türk gazetecilere, iki ülke arasında kültür, sanat ve eğitim alanında yeni köprüler kurmayı amaçladığını söyler. Galatasaray Lisesi'nde misafir edilen Bogdan Filov, geziye katılan tarih ve coğrafya öğretmenlerine İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde Bizans sanatı üzerine bir konferans verir, ayrıca Askeri ve Topkapı Sarayı Müzesi'nde de rehberlik yapar. Dönemin Türk ve Bulgar gazetelerinde geniş yer ayrılan gezi sırasında, ilgili Türk yetkililerince içtenlikle karşılanan ve ağırlanan Bulgar misafirler, adı geçen kentlerdeki okul, eğitim düzeni, müze ve eski eserler hakkında kapsamlı bilgi sahibi olurlar.

Bogdan Filov (ortada, ilk sırada, siyah paltolu, sağ elinde fötr şapka, sol elinde baston vardır) Bulgar öğretmenler ve Türk ev sahipleriyle Beylerbeyi Sarayı önünde. (Zora (Tan) Gazetesi'nin 16 Mayıs 1932 tarihli sayısından alınmıştır.)

Bogdan Filov (sağdan ikinci, elinde fötr şapkaıyla oturan) Türk ev sahipleriyle İstanbul Çamlıca'da.

Eski Bulgar ve Bizans sanatı konulu bir dizi temel ve klasikleşmiş eser yayımlayan bilim insanı, akademik kariyerinde Ordinaryüs Profesörlüğe yükselir (1929). Başlıca eserlerinden olan “Starobălgarskoto izkustvo” (Eski Bulgar Sanatı) (1919) önce Almanca yayımlanır. İki ciltlik “İstoriya na bălgarskoto izkustvo” (Bulgar Sanatı Tarihi) (1932) çalışması büyük bir boşluğu doldurur. Dönemin Milli Eğitim Bakanı General Todor Radev’e Milli Kültür, Bilim ve Sanat Enstitüsü kurulması önerisinde bulunur (1935), ancak tasarımı gerekli ilgiyi görmeyince doğrudan Çar 3. Boris’e mektup yazarak böyle bir kurumun gerekliliğini savunur. Mali gerekçelerle proje gerçekleşmez, ancak siyasi çevrelerde de yıldızı parlamaya başlayan Bogdan Filov, 3. Boris’in dikkatini üzerine çeker.

Milli Eğitim Bakanı olarak atanmasından (1938) sonra da geniş çaplı faaliyetlerini sürdürür, ancak kişiliğinde, onu daha sonra otoriter yönetim yanlısına, Nazi Almanya’sıyla sağlam bir birliğin kurulması taraftarına dönüştürecek bazı belirtiler de sezilmeye başlanır. Bu konudaki aşırı özgüveni onu neredeyse Eylül 1944’e değin terk etmez ve gerek kişisel yazgısı, gerekse milli açıdan uğursuz sonuçlar doğurur. Milli Eğitim Bakanı olduğu dönemde Bulgar gençliğini örgütler, İkinci Dünya Savaşı sırasında geçici olarak ülke sınırlarına dâhil edilen Güney Dobruca, Makedonya ve Ege Trakya’sında tam anlamıyla eğitim seferberliği başlatır. Aynı zamanda, otoriter devletin oturtulması için çabalar, kilise kurumunun da devlete bağlanması için çalışır, Alman modeliyle işçi ve aydınları birleştirmeyi amaçlayan örgütler kurar (1942).

Bogdan Filov’un tarihsel sorumluluğuna, daha sonra ağırlıkla Selanik bölgesinden 11 bin Yahudi’nin Nazi kamplarına sürülmesine neden olacak antisemitist Milli Güvenlik Yasası’nın kabulü ve uygulanışı da yüklenir (1940). İki yıl sonra Çar 3. Boris’in kararnamesiyle Bakanlar Kurulu’na başkanlık eder. Viyana’da Bulgaristan’ın Üçlü Pakt’a katılım protokolünü imzalar (1 Mart 1941). Bundan dolayı amansızca eleştirilir, ancak birçok Bulgar tarihçiye göre, o günün koşulları içinde başka bir seçeneği yoktur. Bütün bu adımların milli ülkü, başka deyişle, Bulgar topraklarını birleştirmek için atıldığı düşünülür. Bogdan Filov’un başında bulunduğu hükümetin tartışmasız başarıları arasında, Krayova Anlaşması’nın imzalanmasıyla (7 Eylül 1940), Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra kaybedilen Güney Dobruca’nın Bulgaristan’a iade edilmesi gösterilir. Nazi Almanya’sının baskısıyla Bulgaristan ABD ve İngiltere’ye savaş ilân eder (12 Aralık 1941) ve bunun sonucunda müttefikler Sofya’ya bomba yağdırır. Çar 3. Boris’in beklenmedik ve gizemini halen koruyan ölümü üzerine (28 Ağustos 1943), Bogdan Filov başbakan sıfatıyla General Nikola Mihov ve Prens Kiril’le küçük yaştaki 2. Simeon’un

naipliğini üstlenir. 8 Eylül 1944'te istifasını sunar ve ertesi gün yapılan darbeden sonra Türkiye Cumhuriyeti Sofya Büyükelçiliği'nin Çamkoru'daki (Borovets) rezidansına sığınır. Burada tutuklanır ve götürüldüğü Sovyetler Birliği'nde üç ay sorgulanır. Öteki Bulgar siyasetçiler gibi ülke dışına kaçmayı düşünmeyen Bogdan Filov, Sofya'da çıkartıldığı Halk Mahkemesi'nde tavizsiz bir tutum sergiler, yürüttüğü siyasetten dolayı pişmanlık duymaz, kendisine yöneltilen suçlamaları kabul etmez ve çarptırıldığı idam cezasını soğukkanlılıkla karşılar. Başta öteki naip ve 1940–1944 yılları arasında görev alan bakanlarla ve milletvekilleriyle birlikte 2 Şubat 1945'te yeni iktidar tarafından acımasızca katledilir. Mal varlığı ve Ordinaryüs Profesörlük dışında bütün akademik unvanları alınır ve uzun yıllar adı bilim ve siyaset alanından adeta silinir. Bogdan Filov'un ikinci doğuşu, eserlerinin yeniden yayımlanmaya başlandığı 1990'lı yıllara denk düşer. Bilim ve akademik kariyer açısından zirveye ulaşan, ancak bakan ve başbakan sıfatıyla aldığı siyasal kararlardan dolayı bugün bile “Yaşasın!” ve “Kahrolsun!” uçlarında tartışmaları tetikleyen Bogdan Filov 1996'da ise Yargıtay kararıyla aklanır. (Mevsim, 2013: VII-XII).

KAYNAKÇA

Çudomir 2009: Çudomir. Amerikan Mercimeği, Çev. Hüseyin Mevsim. Ankara, 2009.

Mevsim 2013: Mevsim, H. Bogdan Filov'un Balkan Savaşları (1912-1913) Fotoğrafları. Ankara, 2013.